

V. KOMUNIKATY

Karolina Dziubata

k.dziubata@gmail.com.

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

III GALA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

22 października 2018 roku warszawskie Łazienki Królewskie rozbrzmiały dźwiękami gajd, dud żywieckich i wielkopolskich. Uczestnicy i goście III Gali Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego mogli zobaczyć biskupiańskie przodki i szamotulskie wiwaty, niezwykle stroje bambrów poznańskich, żywieckich dziadów noworocznych i „TURKÓW” grodziskich oraz wyjątkowe polskie rękodzieło. Podczas uroczystej Gali wiceminister kultury Magdalena Gawin wraz z p.o. Dyrektora Bartoszem Skaldawskim wręczyli depozytariuszom decyzje wpisujące ich dziedzictwo na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Wydarzenie poprowadził muzyk, założyciel i lider zespołu Trebunie-Tutki Krzysztof Trebunia-Tutka.

Fot. 1. Uczestnicy gali (fot. K. Dziubata)

Krajowa Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest jedną z form ochrony dziedzictwa kulturowego, która wynika z podpisanej przez Polskę *Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Przyjęta przez UNESCO w 2003 roku Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego została ratyfikowana przez Polskę w 2011 roku. Krajowy system ochrony przejawów takiego dziedzictwa ogłoszono natomiast dwa lata później. Od wyznaczenia prawnych i organizacyjnych ram dotyczących obowiązku inwentaryzacji i ochrony przejawów tego typu praktyk oraz wprowadzenia klarownych zasad ich wdrażania minęła zatem niecała dekada. Problematyka niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz jego definiowania wciąż jest przedmiotem żywej dyskusji w środowiskach naukowych (Brzezińska 2013). Krajowa Lista jest spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski, ma charakter informacyjny i zawiera opis umieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania i znaczeniu dla kultywujących je społeczności. Krajową listę prowadzi Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego we

współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa¹. Obecnie na Liście znajdują się 32 zjawiska.

Na scenie Teatru Stanisławowskiego w Łazienkach zaprezentowanych zostało 15 ostatnio wpisanych na Listę zjawisk:

1. Krakowska koronka klockowa
2. Tradycje kulturowe Biskupizny
3. Kołędowanie dziadów noworocznych na Żywiecczyźnie
4. „TURKI” grodziskie
5. Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej
6. Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce
7. Umiejętność wyplatania kosza „kablacoka” w Lucimi na Radomszczyźnie
8. Tradycje weselne z Szamotuł i okolic
9. Wyścigi kumoterek
10. Umiejętność gry na dudach żywieckich oraz sposób ich wytwarzania
11. Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu
12. Gajdy - umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyka gry
13. Barbórka górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku
14. Plecionkarstwo w Polsce
15. Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich²

Trzecia już Gala Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego była wyjątkowa również dlatego, że wręczono podczas niej decyzję pierwszego wpisu na *Krajowa listę dobrych praktyk*. Krajowy rejestr dobrych praktyk na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma na celu inwentaryzację i upowszechnianie wiedzy o krajowych, regionalnych lub ponadregionalnych praktykach, które przyczyniają się do ochrony lokalnych tradycji: „Rejestr dobrych praktyk UNESCO ma służyć jako platforma wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla Państw-Stron Konwencji, wspólnot oraz wszystkich zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego”³. Pierwsze takie wyróżnienie otrzymały Sejmiki Wiejskich Zespołów Teatralnych i ogólnopolski ruch wiejskich amatorskich zespołów teatralnych. Sejmiki to ogólnopolskie przedsięwzięcie,

¹ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 07.11.2018].

² https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/news.php?ID=3902 [dostęp: 07.11.2018].

³ http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/ [dostęp: 07.11.2018].

którego początki sięgają czasów niemal pół wieku temu. To spotkania mające na celu prezentację dorobku wiejskich zespołów teatralnych, doskonalenie ich kompetencji, poszerzanie wiedzy o teatrze oraz o kulturze ludowej. Przybierają one formę przeglądów realizowanych na obszarze gmin, powiatów i województw⁴. Do celów Sejmików należy upowszechnianie dorobku teatrów wiejskich poprzez możliwość jego prezentacji poza lokalnym środowiskiem. Uczestnicy wydarzenia – członkowie zespołów i ich instruktorzy – mogą doskonalić swoje umiejętności, a także zdobywać doświadczenie poprzez konfrontację dokonań oraz seminaria, warsztaty i konsultacje. Sejmiki pozwalają również na rejestrację działalności zespołów i audiowizualną dokumentację teatrów wiejskich. Dodatkową ich wartością jest aspekt integracyjny – poprzez cykliczne spotkania wzajemne relacje mogą nawiązywać i pielęgnować nie tylko aktorzy teatrów, lecz również członkowie lokalnej społeczności.

Fot. 2. Uczestnicy gali (fot. K. Dziubata)

Gala stanowiła niezwykle istotne wydarzenie dla województwa wielkopolskiego. Do grona zjawisk wpisanych na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego* oficjalnie dołączyły cztery z terenu Wielkopolski – Tradycje

⁴ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/news.php?ID=3904 [dostęp: 07.11.2018].

kulturowe Biskupizny, Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce, Tradycje weselne z Szamotuł i okolic i Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich. Jak dotąd w rejestrze Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajdował się tylko jeden wpis z Wielkopolski – Uroczystości odpustowe ku czci Św. Rocha z obrzędem błogosławieństwa zwierząt w Mikstacie.

Uroczystości odpustowe w Mikstacie związane są z kultem św. Rocha i odbywają się nieprzerwanie od trzystu lat dzięki stale reprodukowanej transmisji międzypokoleniowej. Najstarszy dokument, który dotychczas udało się odnaleźć potwierdzający kultywowanie tego obrzędu, pochodzi z 1705 roku⁵. Sierpniowy zwyczaj stanowi symboliczne podziękowanie za uratowanie przez świętego mieszkańców przed zarazą. W związku z tym, że św. Roch jest w chrześcijaństwie patronem nie tylko ludzi, ale również zwierząt, lokalna społeczność przyprowadza w dniu odpustu przed kościelną bramę zwierzęta domowe i hodowlane. Mikstat staje się na ten czas miejscem pielgrzymkowym, do którego, jako osoby opiekujące się zwierzętami, przybywają również weterynarze. Widowiskowa procesja z udziałem ludzi i zwierząt gromadzi każdego roku setki pielgrzymów, stając się tym samym niezwykle ważnym wydarzeniem w obrzędowym roku mikstackiej społeczności.

Fot. 3. Uczestnicy gali (fot. K. Dziubata)

⁵ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 08.11.2018].

Tradycje kulturowe Biskupizny to zespół zjawisk wchodzących w skład krajobrazu kulturowego tego mikroregionu etnograficzno-kulturowego, obejmującego południową część powiatu gostyńskiego w województwie wielkopolskim. Biskupizna obejmuje 12 miejscowości wokół Krobi: Bukownica, Chumiętki, Domachowo, Posadowo, Potarzyca, Stara Krobia, Sułkowice, Wymysłowo, Żychlewo, Rębowo, Piaski i Sikorzyn. Tradycyjny folklor biskupiański funkcjonuje dzisiaj przede wszystkim w postaci tradycyjnych tańców przy akompaniamencie regionalnej muzyki, widowisk obrzędowych prezentujących zwyczaje praktykowane niegdyś na terenie Biskupizny, pieśni oraz przyspiewek w gwarze lokalnej a także tradycyjnego stroju biskupiańskiego. Z regionem związany była osoba Jana z Domachowa Bzdęgi, który dołożył wszelkich starań, by folklor biskupiański przetrwał do dnia dzisiejszego, dzięki czemu jest stale pielęgnowany i praktykowany. Przykładem mogą być między innymi widowiskowe procesje na Boże Ciało lub rokrocznie organizowane festiwale folklorystyczne - Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie, Tabor Wielkopolski (do 2017 roku) i Wiwatowisko (od 2018 roku). Na terenie Biskupizny działają obecnie cztery zespoły folklorystyczne, które swoją działalnością pielęgnują i promują lokalne dziedzictwo kulturowe: *Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic*, *Młodzieżowy Zespół Biskupiański Młodzi Biskupianie ze Starej Krobi*, *Dziecięcy Zespół Biskupiański przy Przedszkolu Samorządowym Pod Świerkami* i *Dziecięcy Zespół Biskupiański przy Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Krobi*.

Tradycyjne wesele z Szamotuł i okolic to wpis, który podobnie jak przy Tradycjach kulturowych Biskupizny, obejmuje wiele ściśle powiązanych ze sobą elementów tradycyjnego folkloru. W tym przypadku odnosi się on do weselnej obrzędowości szamotulskiej, która do dzisiaj, dzięki zaangażowaniu regionalistów, instytucji kultury, zespołów folklorystycznych i lokalnej społeczności, stanowi zjawisko charakterystyczne w skali ponadregionalnej. Elementy tradycyjne praktykowane są zarówno w realnych, rzeczywistych weselach (na przykład w postaci pójścia do ołtarza w strojach regionalnych lub tradycyjnego tańca jako pierwszego tańca nowożeńców), jak i na scenie jako widowisko folklorystyczne *Wesele szamotulskie*. Spektakl wystawia Zespół Folklorystyczny Szamotuły, którego członkami i członkiniami są osoby pochodzące z lokalnej społeczności. Historia widowiska jest wyjątkowo długa. Po raz pierwszy wystawione zostało w 1932 roku, co czyni go najstarszym tego typu zjawiskiem w Wielkopolsce.

Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce „obejmują szerokie spektrum zjawisk, na które składają się w szczególności: muzyczna praktyka wykonawcza, wyrób instrumentu i właściwy muzyce tradycyjnej ustny przekaz międzypokoleniowy w formie relacji mistrz-uczeń oraz tzw. metodą nutową”⁶. Na tle innych wpisów z Wielkopolski, ten wyróżnia się szerokim zasięgiem obejmującym więcej niż jeden region etnograficzny. Tradycje dudziarskie skupiają powiem działalność dudziarzy między innymi z okolic Rawicza, Gostynia i Zbąszynia, między którymi odległość dochodzi do ponad 100 km. Zarówno w trakcie Gali Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego w Warszawie, jak i podczas lokalnych przeglądów i festiwali folklorystycznych na scenach występują dojrzały muzycy i ich młodzi następcy, co świadczy o żywotności i rozwoju praktyki dudziarskiej.

Bambrzy to poznańscy potomkowie osadników przybyłych do Wielkopolski w XVII wieku z okolic Bambergu (części dzisiejszej Bawarii). Osadnicy ci przez prawie 300 lat współistnienia ze społecznością Poznania wykształcili szereg praktyk kulturowych będących połączeniem tradycji rodzimych z obyczajami miejscowymi, nie tracąc przy tym tożsamości grupowej i wynikającego z niej pewnego poczucia odrębności. Przykładami elementów wyróżniających społeczność bamberską są: praktyka noszenia stroju bamberskiego, udział Bamerek w paradach Świętego Marcina i procesjach Bożego Ciała, obchody Święta Bamberskiego czy działalność Towarzystwa Bambrów Poznańskich spajającego całą społeczność bamberską⁷. W Poznaniu znajduje się również Muzeum Bambrów Poznańskich, w którym historię tej społeczności mogą poznać zarówno sami potomkowie niemieckich osadników, jak i pozostali Poznaniacy.

Podczas Gali goście mieli okazję zobaczyć wszystkie wpisane elementy. Na scenie zaprezentowały się zespoły folklorystyczne, kapele dudziarskie i grupy przebierańców. Również umiejscowienie wydarzenia miało symboliczne znaczenie. Zaproszenie do Łazienek Królewskich wyrażało wysokie znaczenie polskiego niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Uroczyste wręczenie decyzji o wpisaniu na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego* było dla depozytariuszy tym bardziej znaczącym wyróżnieniem. Wszyscy ich przedstawiciele wyrażali głęboką wdzięczność za takie uhonorowanie oraz dumę z faktu docenienia ich działalności.

⁶ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 08.11.2018].

⁷ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [dostęp: 08.11.2018].